

Nézőpont és attitűddeixis

Domonkosi Ágnes
Eszterházy Károly Főiskola

Az előadás célja, hogy a kognitív pragmatika keretein belül értelmezze a nézőpont érvényesülésének kérdését a beszédpartner, illetve a referenciális jelenet egyes szereplőinek megnevezésében. A címzett megszólítása és a harmadik személyű szereplők megnevezése egyaránt működhet attitűddeixisként (vö. Verschueren 1999) a diskurzusban, ugyanis ezek az elemek a szereplők kijelölésén túl társas viszonyulásokat is megjelenítenek. A megjelenítés kiindulópontja bármely deiktikus elem esetében elmozdulhat az éppen beszélő egocentrikus centrumától (Lyons 1977, Levinson 1983): egyrészt áttevődhet akár a beszédpartnerre, akár más szereplőkre; másrészt a beszélőénél általánosabb perspektíva, semleges kiindulópont révén ún. objektív konceptualizáció is érvényesülhet.

Az előadás annak bemutatására törekszik, hogy a deiktikus kivetítés műveletének lehetősége az attitűddeixis esetében hogyan járulhat hozzá a társas viszonylatok nyelvi alakításához. A megszólítások használatáról készült interjúkból merített példákra épülő, illetve a magyar megszólítások deiktikus szerepének történeti alakulását is számba vevő elemzés rámutat a nézőpont és a társas jelentés néhány általánosnak tűnő összefüggésére:

- (i) A címzett megnevezésében érvényesülő semleges kiindulópont, azaz a beszélőénél általánosabb perspektívából adódó, harmadik személyű ún. indirekt megszólítások távolító hatásúak, ezért tipikusan tiszteleti szerepűek. Többek között a magyar megszólító V forma kialakulásában is szerepe volt ennek a nézőpontváltásnak (vö. Listen 1999).
- (ii) A címzettnek egy másik személy nézőpontjából való megjelenítése jelzi az adott személy fontosságát a viszonylatban vagy az adott diskurzusban, illetve kiemelt szerepét a viszony nyelvi alakításában.
- (iii) Az azonos nézőpontból használt megszólító és említő elemeknek közösségképző, közelítő szerepük van. Ezzel ellentétesen a felkínált közös nézőpontot elutasítása más szereplőkről szólva elhatárolódó, távolító szerepű; megszólítás esetén pedig a címzett sértő, udvariatlan stílustulajdonítását jelzi.
- (iv) A beszédpartner nézőpontjának érvényesítése egyes szereplők megjelenítésében jelzi a beszédpartnerre irányuló figyelmet, ezáltal közelítő szerepű, udvarias formákat eredményez.

Az előadás kitér arra is, hogy a nézőpontváltásra épülő megszólítások és személyemlétesek hogyan és miért válnak gyakran az ironia jelölőivé (Sperber –Wilson 1981).

Hivatkozások

- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Listen, Paul H. 1999. *The emergence of German polite Sie. Cognitive and sociolinguistic parameters*. Berkeley Insights in Linguistics and Semiotics 32. New York: Peter Lang.
- Lyons, John 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sperber, Dan–Wilson, Deirdre 1981. Irony and use-mention distinction. In: Cole, Peter (ed): *Radical pragmatics*. 295–318. New York: Academic Press.
- Verschueren, Jeff 1999. *Understanding pragmatics*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold